

Є. І. Бородін

*Дніпропетровський регіональний інститут
державного управління Національної академії державного управління
при Президентові України*

**МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ КОНФЕРЕНЦІЙ
З ПИТАНЬ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО
(90-ті роки ХХ століття)**

Розглянуто питання всеукраїнських науково-практичних конференцій з питань молодіжної політики, що відбулися в 1991–1995 рр., як джерело з сучасної історії України.

Ключові слова: молодь, молодіжна політика, науково-практичні конференції, наукові дослідження з молодіжної проблематики.

Рассматриваются материалы всеукраинских научно-практических конференций по вопросам молодежной политики, которые состоялись в 1991–1995 гг., как источник по современной истории Украины.

Ключевые слова: молодежь, молодежная политика, научно-практические конференции, научные исследования по молодежной проблематике.

The materials of all-Ukrainian scientific-practical conferences on the youth policy, which took place in 1991–1995 years, as a source of modern Ukrainian history are examined.

Key words: youth, youth policy, scientific-practical conferences, scientific researches on youth issues.

Формування державної молодіжної політики в Україні відбувалося за умов набуття країною ознак незалежної держави та ґрунтовних соціально-економічних перетворень. З метою вироблення нових пострадянських та державницьких підходів було використано можливість залучення до їх обговорення представників законодавчої та виконавчої влади, науки, освіти, молодіжного руху. Актуальною для розбудови громадянського суспільства така постановка питання залишається і на сучасному етапі державотворення.

Однією з форм всебічного залучення фахівців різних сфер практичної роботи з молоддю та дослідників молодіжної проблематики стали науково-практичні конференції з питань державної молодіжної політики в Україні. У 1990 р. в Україні було проведено цілу низку подібних форумів, на яких аналізувався наявний досвід та робилися прогнози на майбутнє.

У даній статті автор уперше звертається до матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій з молодіжної проблематики, що відбулися в Україні, в якості важливого історичного джерела вивчення процесу формування державної молодіжної політики в незалежній Україні.

Матеріали науково-практичних конференцій являють собою публікації текстів виступів їхніх учасників, які оприлюднювали свої наукові гіпотези, практичні спостереження, теоретичні міркування, ділилися досвідом роботи. Традиційним є підхід, згідно з яким опубліковані виступи розглядаються як історіографічні факти. У першу чергу це стосується результатів досліджень науковців. На наш погляд, до історіографії питання можна включати і деякі положення виступів практиків.

У цій статті матеріали науково-практичних конференцій розглядаються нами саме як історичне джерело. Підтвердження правильності такого підходу є, на наш погляд, використання визначення «науково-практична», а не «наукова».

На цих зібраннях йшлося про оцінку поточного стану державної молодіжної політики в Україні, аналіз накопиченого досвіду та плани на майбутнє. Усе це робило науково-практичні конференції одним із важелів формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні. Керівники парламентської та урядової молодіжних структур, працівники місцевих органів влади конкретно торкалися основних проблем ювенальної політики української держави, дослідники мали можливість оприлюднювати свої наукові погляди. У деяких виступах поєднувалися обидва аспекти. До того ж, за результатами конференцій з'являлися ще й їхні рекомендації, які могли використовувати у своїй роботі Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, місцеві ради та державні адміністрації.

Увага до проведення молодіжних науково-практичних конференцій з державної політики щодо молоді в Україні була максимальною у першій половині 1990-х рр. Саме у той час було проведено міжнародну науково-практичну конференцію «Молодіжна політика: досвід, проблеми, перспективи» (листопад 1991 р.), міжнародну науково-практичну конференцію «Проблеми соціального захисту молоді в умовах зміни соціально-економічних відносин» (листопад 1992 р.), міжнародну науково-практичну конференцію «Проблеми розвитку соціології на сучасному етапі (теоретичні і методичні питання)» (секція «Соціологія молоді», травень – червень 1993 р.), науково-практичну конференцію «Молода сім'я в кризовому соціумі» (червень 1993 р.), міжнародну науково-практичну конференцію «Вивчення молоді на сучасному етапі: питання методології і методики» (жовтень 1995 р.).

Організаторами зазначених конференцій ювенального спрямування стали профільний комітет Верховної Ради України з питань молодіжної політики, Міністерство України у справах молоді і спорту, Український науково-дослідний інститут проблем молоді (підпорядкований Мінмолодьспорту). Усі ці структури мали за мету розробити та запровадити у практику механізм принципів нової державної політики щодо молодих громадян, а потім забезпечити його своєчасне та адекватне коригування до відповідно нових умов.

Міжнародна науково-практична конференція «Молодіжна політика: досвід, проблеми, перспективи» (Київ, 26–27 листопада 1991 р.) відбувалася через три місяці після проголошення державної незалежності України та за декілька днів до перших президентських виборів і всеукраїнського референдуму щодо подальшої долі держави. Тоді ще не було завершено підготовку основних молодіжних законопроектів, а державні молодіжні структури тільки перебирали на себе ті повноваження, які до серпня 1991 р. були зосереджені в руках комсомолу. У роботі конференції взяли участь не тільки представники 12 регіонів України, але й вчені та практики 9 країн «дальнього зарубіжжя», 7 пострадянських країн. Документи конференції було видано російською мовою під грифом Міністерства України у справах молоді і спорту, Українського науково-дослідного інституту проблем молоді у вигляді двотомних матеріалів під назвою «Молодежная политика: опыт, проблемы, перспективы» [3].

Найважливішими для дослідження історії формування державної молодіжної політики в Україні є виступи Міністра України у справах молоді і спорту В. П. Борзова, голови Комісії Верховної Ради України у справах молоді А. С. Матвієнка, першого заступника Міністра України у справах молоді і спорту В. В. Барабаша, директора Українського науково-дослідного інституту проблем молоді О. О. Яременка, розробників молодіжних документів, керівників молодіжних підрозділів місцевих владних структур та рекомендації конференції.

У своєму виступі В. П. Борзов використав поняття «соціальна адаптація і розвиток молоді», яке на той час використовувалося у законотворчому процесі та передбачив необхідність об'єднання зусиль держави, політичних партій, організацій, рухів навколо молодіжної проблематики. Було також зазначено, що в ре-

гіонах України вже є певний досвід вирішення молодіжних проблем, створення «молодіжних структур розвитку та підтримки молодіжної ініціативи, підприємництва» [3, с. 8–9]. Міністр використав також інноваційну для України того часу термінологію щодо молодіжної проблематики. У його виступі говорилося про формування в державі ювентології як науки, а також про створення ювенального законодавства, яке формувалося, на його думку, «з нуля» [3, с. 9].

Текст виступу А. С. Матвієнка був доволі об'ємний і містив важливу інформацію про здійснені в Україні кроки у формуванні державної молодіжної політики та програму дій Комісії Верховної Ради України у справах молоді. Необхідно зазначити, що доволі велику частину промови було присвячено підтримці ідеї незалежності України. Саме незалежна держава, на його думку, повинна мати сильну молодіжну політику. Народний депутат України назвав два основоположних принципи державної молодіжної політики в Україні: 1) тільки тоді незалежна українська держава отримає впевненість у майбутньому, коли українська молодь отримає «гарантовані законом можливості найбільш повної самореалізації та гарантовані можливості соціальної адаптації до нових економічних умов та стосунків»; 2) державна молодіжна політика не може проводитися за рахунок інших соціальних верств населення. Він визнав належність молодих громадян до тих «слабких» соціальних груп, котрим необхідна підтримка і забезпечення стартових можливостей. Разом з тим, А. С. Матвієнко «питання про патерналістське ставлення до молоді» поставив у один ряд із найважливішими пріоритетними проблемами української держави поруч з питанням про власність, приватизацію та реформування всієї політичної системи [3, с. 11].

А. С. Матвієнко виділив три основних напрями молодіжного законотворення: 1) створення пакету безпосередньо «молодіжних законів» («Про соціальну адаптацію молоді», «Про альтернативну (трудова) службу»); 2) здійснення аналізу та коригування всіх законопроектів із точки зору молоді (законодавство про освіту, місцеве самоврядування, працевлаштування, де планувалося закріпити створення фондів молоді, пільг для молодіжних підприємств і організацій, бронювання робочих місць для працевлаштування юнаків та дівчат); 3) створення правової бази державної молодіжної політики у вигляді рішень Президії Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, а також шляхом створення республіканських та регіональних молодіжних програм. У тексті доповіді А. С. Матвієнка декілька разів згадується законопроект «Про соціальну адаптацію молоді», який почали розробляти в Україні ще на початку 1991 р. Але жодного разу він не згадав про документ, який на той час називали Концепцією, а згодом прийняли як Декларацію «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні». Звертає на себе увагу також факт, що на той час існував проект Закону України «Про сприяння соціальній адаптації та розвитку молоді», тобто доповідач використовував стару назву законопроекту. У виступі А. С. Матвієнка міститься матеріал про створення молодіжного Державного комітету (потім Міністерства) України, а також Українського науково-дослідного інституту проблем молоді. Поряд з цим наводиться статистика про депутатські комісії у справах молоді, комітети у справах молоді в структурі місцевих органів виконавчої влади (21 обласний та майже 200 міських та районних комітетів). Голова парламентської комісії поставив дві найголовніші, на його погляд, проблеми, що стояли перед структурами влади з молодіжної політики: 1) знайти джерела фінансування; 2) розробити механізм роботи молодіжних підрозділів органів місцевого самоврядування (у термінології автора – «муніципалітетів»). Саме остання проблема змусила його звернутися до радянського досвіду, точніше – до досвіду комсомолу. Колишній перший секретар ЦК ЛКСМУ вважав за доцільне «повернутися до дещо позабутого старого», взяти саме такі механізми, які «якщо змахнути з них пил заорганізованості і фальшивого пафосу, зможуть ефективно працювати в умовах муніципальної структу-

ри місцевої влади» [3, с. 15]. Доволі сміливим для часів критики радянського минулого були такі слова А. С. Матвієнка: «Може бути, хоча на цей раз ми не станемо відкидати накопичений, прямо скажемо, немалий досвід і станемо спроможними включити його у справу створення регіональної молодіжної політики» [3, с. 15]. Цікавою, хоча і вже використаною раніше іншими, була оцінка комсомолу як «провідника державної молодіжної політики, державної структури, що пронизує усі сфери життя молоді» [3, с. 15].

Разом з тим не весь колишній досвід було оцінено доповідачем позитивно. Так, говорячи про врахування європейського досвіду, він дуже критично оцінив досвід створення правової бази молодіжної політики у Радянському Союзі. А. С. Матвієнко вважав, що Закон СРСР «Про загальні засади державної молодіжної політики в СРСР» від 16 квітня 1991 р. не мав «серйозного впливу на ситуацію у молодіжному середовищі і на вирішення молодіжних проблем у країні» [3, с. 12]. На наш погляд, така оцінка не повною мірою відповідала дійсності. Адже більшість з тих досягнень, про які говорив український парламентар, були наслідком упровадження в Україні дій норм закону СРСР. Саме тому створювалися комітети у справах молоді, соціальні служби, молодіжні програми тощо.

Доповідь В. В. Барабаша «Практичні питання державної молодіжної політики в умовах побудови державності України» містила у собі ґрунтовні розробки широкого кола фахівців. У ній було проаналізовано умови реалізації державної молодіжної політики. Заступник міністра сформулював такі напрями ювенальної політики: забезпечення соціального захисту молоді; підтримка молодіжної ініціативи; сприяння діяльності будь-яких громадських об'єднань, які проводять її відповідно до цілей державної молодіжної політики. Уводилися у обіг поняття та формулювання, які з часом увійдуть до українського законодавства: «умови для саморозвитку і самореалізації молоді в інтересах особистості і всього суспільства», «соціально-економічні, політико-правові, організаційні гарантії молоді з боку держави», «молодіжна політика – окремих специфічний і самостійний напрям діяльності держави». Було коротко названо основні складові механізму формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні: створення правової бази; формування виконавчої структури; забезпечення фінансування молодіжних програм [3, с. 17].

Принциповим називалося питання про «вікові рамки молоді». Сказавши про різні критерії у цьому питанні (у СРСР вік визначався до 30 років, а в документах ООН – до 25 років), В. В. Барабаш озвучив, виходячи з соціальних умов життя молоді в Україні, пропозицію щодо визначення віку молоді з 15 до 28 років [3, с. 18]. Головними напрямками державної молодіжної політики в Україні він назвав такі: освітній, соціально-економічний, розвиток духовних та культурних цінностей молоді, підтримка молодіжних організацій. По кожному з цих питань у доповіді наводилися статистичні дані, оцінки ситуації, гіпотези [3, с. 19–21]. Йшлося про активну роботу комітетів у справах молоді Кримської АРСР, Запорізької та Дніпропетровської областей, створення соціальних служб для молоді.

Серед виступів, що мали концептуальний напрям, була доповідь заступника директора Українського науково-дослідного інституту проблем молоді М. Ф. Головатого, присвячена питанню про суб'єкти та об'єкти молодіжної політики. Доповідь С. В. Ісаковича «Українське законодавство про молодь: сучасна практика і проблеми подальшого розвитку» буде особливо цікавою для дослідників історії державної молодіжної політики в Україні саме тому, що цей науковець з початку 1991 р. очолював колектив розробників українського молодіжного законодавства.

У збірнику матеріалів конференції містяться тези доповідей, в яких розглядалися боротьба політичних партій за молодь, проблеми соціалізації молоді, регіонального управління молодіжною політикою, демографічну та освітню політику держави щодо молоді та низку інших питань.

Вивчення матеріалів конференції «Молодіжна політика: досвід, проблеми, перспективи» дає можливість дізнатися про те, який досвід Німеччини, Чехії, Росії, Білорусі, Молдови, Казахстану, Туркменістану, інших країн став надбанням науковців та практичних працівників України у перші місяці її незалежної історії. Було презентовано, зокрема, досвід низки областей України, а також представлені матеріали соціологічних і наукових досліджень того періоду.

У рекомендаціях конференції, що увійшли до видання матеріалів цього форуму, було викладено пропозиції секцій «Проблеми формування і розвитку державної молодіжної політики», «Молодіжний рух на рубежі нового тисячоліття: пошуки пріоритетів», «Молодіжна політика у сфері освіти і культури», «Соціальні служби для молоді: завдання, форми і методи роботи». У них дослідник може побачити ті підходи, які існували з самого початку формування ювенальної політики України.

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми соціального захисту молоді в умовах зміни соціально-економічних відносин» (Київ, 25–28 листопада 1992 р.) були видані у 1993 р. за сприяння Міністерства України у справах молоді і спорту та Українського науково-дослідного інституту проблем молоді [4]. Цього разу в основу публікації було покладено державну українську мову, хоча було багато матеріалів російською мовою. До речі, якщо у збірці матеріалів конференції 1991 р. були присутні червоний та синій кольори державного прапора УРСР, то у публікації текстів конференції 1992 р. – синій та жовтий кольори незалежної України.

Найголовнішими для дослідників державної молодіжної політики в Україні, цілком зрозуміло, є тексти виступів представників законодавчої та виконавчої гілок влади. У привітанні міністра В. П. Борзова мова йшла про значення попередньої конференції «Молодіжна політика: досвід, проблеми, перспективи» для підготовки та прийняття у першому читанні Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» та Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [4, с. 8]. Він визначив у якості нагальної потреби свого відомства завдання «виробити певний механізм соціального становлення та захисту молоді, який би передбачав оптимальні умови її повноцінного старту в життя, активного включення у розбудову нової України» [4, с. 7]. Термін «соціальна адаптація молоді» був знову присутній у промові молодіжного функціонера найвищого рівня, незважаючи на те, що його було вилучено з назви та тексту головного молодіжного закону України.

Виступ В. П. Борзова може слугувати зразком ставлення практика до порад науковців, який сподівався на отримання «конкретних рекомендацій щодо вирішення першочергових і перспективних завдань у розв'язанні гострих проблем соціального захисту молоді», потребу «наукового осмислення» цих проблем [4, с. 7–9].

Заступник голови Комісії Верховної Ради України у справах молоді Ю. І. Збітнев у якості дворічного досвіду свого парламентського підрозділу назвав участь у багатьох молодіжних конференціях, а також дав свій варіант відповіді на гострі питання того періоду. «Комісія Верховної Ради України прийшла до думки, що перш за все треба потурбуватися про те, щоб молода людина сама себе могла захистити. Однією з форм, завдяки якій можна захищати людей, є створення фондів», – сказав народний депутат України [4, с. 9]. Він назвав Фонд «Нове покоління», Український фонд міжнародного молодіжного співробітництва «Лідер», Фонд соціальної адаптації як такі, що створені за сприяння молодіжної комісії українського парламенту. Ю. І. Збітнев зупинився на основних проблемах діяльності Фонду соціальної адаптації молоді, який він очолював. Мова йшла про бюрократичний спротив, пошук нових форм та методів роботи, створення філіалів, співпрацю з іншими структурами.

Пропозиції щодо формування та діяльності соціальних служб для молоді містяться у тексті доповіді директора Українського науково-дослідного інституту проблем молоді О. О. Яременка. Він окреслив найголовніші складові їхньої ефективної діяльності: визначення юридичного статусу, фінансування діяльності, матеріально-технічне і науково-методичне забезпечення та підготовка кадрів соціальних працівників та соціальних педагогів [4, с. 15]. В якості одного із завдань формування правої держави ним було названо «питання про розробку законодавчого проекту про соціальні служби в Україні» [4, с. 16].

О. О. Яременко в якості завдання своєї науково-дослідної установи назвав намагання «дослідити основні дотичні молоді людини і держави, виробити пропозиції по урегулюванню усіх відносин» [4, с. 11]. Текст виступу директора Українського науково-дослідного інституту проблем молоді містить дані соціологічного опитування з найважливіших молодіжних проблем. Доповідач схилився до думки, що соціальна політика держави повинна бути направлена на створення умов, які дозволяють молодій людині самостійно вирішувати свої економічні проблеми: «Ми ведемо мову не стільки про соціальний захист молоді, скільки про її соціальну адаптацію, тобто пристосування до суспільних умов існування» [4, с. 13].

Тексти виступів інших учасників конференції увійшли до п'яти розділів збірника: пленарне засідання; секція I «Соціальні наслідки економічних реформ та соціально-економічне становище різних груп молоді в умовах становлення ринкових відносин»; секція II «Особливості соціальної політики стосовно різних груп молоді»; секція III «Діяльність соціальних служб для молоді й альтернативні моделі надання їй соціальної допомоги»; секція IV «Стратегія підготовки персоналу соціальних служб». У книзі було вміщено матеріали відомих на той час дослідників молодіжної проблематики з України (В. Н. Сидоров, Н. М. Комарова, О. М. Балакірєва, Н. Г. Ничкало, В. В. Цибульник, М. Ф. Головатий, О. А. Корнієвський, В. П. Перебенесюк, М. П. Лукашевич), Росії (В. П. Мошняга, В. А. Родіонов, А. В. Момджан, Б. З. Вульф), Німеччини (К. Хартман-Фріч, Т. Крюгер), Словачії (Ю. Канаух). Тези виступу автора цієї статті також увійшли до збірника.

Основний зміст рекомендацій конференції «Проблеми соціального захисту молоді в умовах зміни соціально-економічних відносин» було вміщено у вступному слові до видання [4, с. 3–6].

Матеріали засідання секції «Соціологія молоді» міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціології на сучасному етапі (теоретичні і методологічні питання)» (Київ, 31 травня – 4 червня 1993 р.) та науково-практичної конференції «Молода сім'я у кризовому соціумі» (Київ, 10–11 червня 1993 р.) були надруковані в одному збірнику, підготовленому Українським науково-дослідним інститутом проблем молоді та Інститутом соціології академії наук України, невдовзі після проведення цих форумів того ж 1993 р.

На соціологічній конференції певні проблеми державної молодіжної політики в Україні було розглянуто у доповідях О. О. Яременка, М. Ф. Головатого, О. А. Корнієвського, В. А. Головенька та інших науковців. Мова йшла про необхідність уточнити самовизначення поняття молоді, оговорити її вікові межі, соціологічний аспект сучасної молодіжної політики, державну підтримку молодіжного руху [2, с. 3–62]. У рекомендаціях секції «Соціологія молоді» цього форуму підкреслювалася важливість «прийняття конкретних заходів з боку органів державного управління і з боку наукової громадськості щодо консолідації зусиль вчених, фахівців, що займаються дослідженням, розробкою і реалізацією молодіжної політики» [2, с. 64]. Досягнення цієї мети вбачалося у вигляді проведення регулярних наукових конференцій, семінарів, інших наукових заходів, видання бібліотечки «Соціологія молоді», створенні єдиного інформаційного банку наукових даних з молодіжної проблематики. Саме такі завдання було поставлено перед Комісією Верховної Ради України у справах молоді, Міністерством України у

справах молоді і спорту, іншими міністерствами та відомствами, а також Українським науково-дослідним інститутом проблем молоді.

Матеріали науково-практичної конференції «Молода сім'я в кризовому соціумі» містять інформацію про діяльність центрального органу виконавчої влади з питань соціального становлення та розвитку молоді, його плани на майбутнє, а також про наукові розробки у цьому напрямі. У вступному слові першого заступника Міністра України у справах молоді і спорту В. В. Барабаша зазначалося, що у його відомстві йде опрацювання механізму реалізації Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» та Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні». Він повідомив учасників конференції про те, що вже розроблено галузеву програму надання допомоги молодим сім'ям, до якої було включено і питання роботи з молоддю у дошлюбний період, допомоги молодим сім'ям та дітям. Було сказано, що «центри соціальної допомоги молоді» створено в усіх областях України і вже накопичено певний досвід роботи.

Виступ В. В. Барабаша свідчить, що молодіжне міністерство чекало від конференції пропозицій по більш широкому колу проблем, аніж це було винесено в її назву. «У зв'язку з цим хотілось би, щоб конференція закінчилася розробкою рекомендацій щодо посилення ефективності діючого механізму реалізації молодіжної політики та пропозицій по створенню нових важелів», – сказав він [2, с. 67].

Директор Українського науково-дослідного інституту проблем молоді О. О. Яременко основну увагу приділив молодій сім'ї. Як завжди, у його доповідь було включено результати останніх соціологічних досліджень очолюваної ним установи про становище молоді сім'ї та молоді взагалі (демографічні дані, рівень доходів, стан здоров'я, харчування, зайнятість тощо) [2, с. 73]. Він назвав недосконалим визначення поняття «молода сім'я» у Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні», але тут же зазначив: «Проте сама наявність такої норми в законі – це вже зрушення на краще, все-таки маємо зародження правової бази» [2, с. 69]. О. О. Яременко запропонував оцінювати проблеми молоді сім'ї тільки у тісному зв'язку з проблемами соціалізації молоді, розглядати їх не ізольовано, а «в погодженні з усім діапазоном молодіжних проблем». Доповідач зазначив: «При цьому необхідна розробка такої системи молодіжної і всієї соціальної політики, в якій сім'я взагалі та молода сім'я зокрема розглядалися би як один з головних суб'єктів і об'єктів цієї політики» [2, с. 69].

Провідними ланками молодіжної політики О. О. Яременко назвав своєчасне становлення економічної незалежності молоді, забезпечення умов для оптимальних строків вступу у шлюб і створення матеріальної бази молоді сім'ї [2, с. 70]. Оцінюючи поточний стан справ він говорив про те, що сукупний дохід молоді сім'ї не забезпечує «нормального відтворення життя дорослих і виховання дітей у сім'ї». До речі, у той час він уважав за необхідне встановити «нормований розподіл» та забезпечити «натуралізацію соціальної допомоги на дітей».

Директор Українського науково-дослідного інституту проблем молоді вважав, що «заходи по соціальному захисту молоді сім'ї повинні бути, в першу чергу, спрямовані на сприяння становленню і реалізації трудових поривань молоді, а також на розвиток трудових форм організації сім'ї, включаючи підприємницьку та індивідуальну трудову діяльність» [2, с. 73].

Головним мотивом голови Комісії Верховної Ради України у справах молоді А. С. Матвієнка було положення про необхідність відмови держави від патерналістської політики (або «утриманських настроїв») [2, с. 84].

У виступах учасників конференції були розглянуті питання рівня та образу життя, ціннісних орієнтацій, соціокультурних традицій, планування, соціального захисту, правової культури, здоров'я молоді сім'ї тощо. Серед усіх типів моло-

дих сімей доповідачі виокремлювали студентські та сільські сім'ї. Необхідно зазначити, що були оприлюднені матеріали про неповнолітніх, гендерні дослідження в Україні. Заслужують на окрему увагу тези виступу М. Крисько, в яких пропонувалося державі та місцевим органам влади надавати всіляку допомогу та підтримку молодим сім'ям у розв'язанні їхніх проблем із залученням різних джерел фінансування (у тому числі асигнувань місцевих бюджетів, державних ресурсів, банківських кредитів тощо). Особлива увага приділялася необхідності виділення централізованих капітальних вкладень, коштів підприємств на будівництво житла для молодих сімей [2, с. 97]. Хоча норма про молодіжне кредитування була прописана у Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (5 лютого 1993 р.), конкретних кроків з її впровадження у життя зроблено ще не було.

Рекомендації науково-практичної конференції «Молода сім'я у кризовому соціумі» передбачали, що владні структури забезпечать: «конституційні гарантії по створенню умов для вільної активної діяльності молодих сімей у сфері трудових, підприємницьких, шлюбно-сімейних та інших відносин для самостійного вирішення своїх проблем (включаючи житлові); обмеження рівня і подолання загрози безробіття серед молоді, в тому числі і на основі законодавчого визначення частки робочих місць для молоді на підприємствах усіх типів власності і форм господарювання; посилення цільової соціальної орієнтації програм і нормативних актів по соціальному захисту молодих сімей; підвищення престижу державно-громадських молодіжних структур по наданню соціальної допомоги молодим сім'ям; залучення коштів нових ринкових підприємницьких структур для соціальної допомоги молодим сім'ям із наданням пільгового оподаткування; врахування комплексу медичних, соціально-педагогічних та психологічних, виховних проблем в становленні, формуванні та життєдіяльності молодих сімей». Йшлося і про «впровадження ефективної державної програми захисту і підтримки молодих сімей». Одна з пропозицій торкалася розширення функцій міністерств захисту населення та праці у підтримці молоді й молодих сімей [2, с. 181].

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Вивчення молоді на сучасному етапі: питання методології і методики» (Київ, 11–13 жовтня 1995 р.) були опубліковані Українським науково-дослідним інститутом проблем молоді у 1996 р. Збірник починається з тексту привітання учасникам конференції Голови Верховної Ради України О. О. Мороза. У ньому зазначається, що процес розвитку демократичного суспільства в Україні «вимагає нової молодіжної політики, покликаної підняти роль шкільної, студентської, працюючої молоді на якісно новий рівень, стимулювати юнаків і дівчат до активної політичної, громадської, професійної діяльності як у власних інтересах, так і на благо всього суспільства» [1, с. 3]. Таке формулювання державної молодіжної політики в Україні на відміну від прийнятих нормативно-правових актів містило деякі особливі акценти. Говорилося про стимулювання молоді, а не її підтримку. Саму ж конференцію голова українського парламенту назвав корисною справою на шляху інтеграції України до європейських структур.

До збірника увійшли два документи, що були в центрі обговорення. Вони мали такі назви: «Матеріали Міністерства України у справах молоді і спорту «До питання про наукову розробку та практичне вирішення проблем молоді в Україні» та «Матеріали Українського науково-дослідного інституту проблем молоді «Проблеми вивчення сучасної молоді».

У міністерських матеріалах давалася така оцінка стану справ: «В Україні нині формується й реалізується суттєво нова молодіжна політика, головним принципом якої є стимулювання молодіжної ініціативи, підтримка інноваційної діяльності молоді, молодіжних об'єднань, організацій» [1, с. 6]. Як ми можемо пересвідчитися тут повторювалася теза привітання спікера українського парламен-

ту саме про стимулюючий вплив суб'єктів молодіжної політики. Навіть враховуючи те, що текст привітання готувався, скоріш за все, фахівцями Українського науково-дослідного інституту проблем молоді, подвійне посилання на стимулюючі заходи впроваджувало новий акцент у державній молодіжній політиці.

Привертає увагу й оцінка попереднього досвіду роботи з молоддю, під якою, на наш погляд, необхідно розуміти державну молодіжну політику радянської держави: «У процесі формування демократичного суспільства все більш непривабливими виявляються будь-які силові, дисциплінарні форми впливу на молоду людину, що також активно використовувалися раніше в процесі спрощеного виховного впливу на молодь» [1, с. 6].

У матеріалах міністерства називалися п'ять ефективних важелів вирішення проблем молоді, її громадянського становлення: органи державної виконавчої влади у справах молоді на державному, обласному, районному та міському рівнях; мережа центрів соціальних служб для молоді; підпорядковані Міністерству України у справах молоді і спорту та співпрацюючі з ними установи, організації та об'єднання (Український науково-дослідний інститут проблем молоді, Фонд міжнародного молодіжного співробітництва «Лідер» тощо); мережа закладів і установ по роботі з підлітками та молоддю за місцем проживання; співпраця з молодіжними, дитячими об'єднаннями та організаціями (29 всеукраїнських та 240 місцевих) [1, с. 6–7].

Молодіжне відомство повідомляло про розробку проекту державної програми «Молодь і дозвілля» та поставило завдання розпочати роботу над національною комплексною програмою «Молодь України» [1, с. 8].

Матеріали Українського науково-дослідного інституту проблем молоді також давали відповідь на питання про вектор змін у молодіжній політиці, що відбувалися під час посткомуністичних суспільних перетворень в Україні. Відтепер на перший план вийшла не держава, не окрема соціальна спільнота людей, а саме людина. Разом з тим, нові умови породжували нові проблеми молодих громадян, на які держава повинна була дати відповіді. Відзначалося, що молоді люди не довіряють державі, критично ставляться до всіх гілок влади. Тому для ювенальної політики української держави актуальною була така оцінка: «Цілком природно, що коли нині не знайти засобів, щоб допомогти молоді у набутті освіти, конкурентноспроможної професії, допомогти у працевлаштуванні, то ми може вже в недалекому майбутньому отримати втрачене покоління, як свого часу це було в інших європейських країнах» [1, с. 10]. Йшлося також про необхідність забезпечити розвиток національного менталітету, історичної свідомості молоді, піднесення духу патріотизму, національної самосвідомості юнаків та дівчат, їх активне приєднання до процесу духовного відродження й розбудови державності в Україні. Це пропонувалося зробити іншим шляхом, аніж це здійснювалося системою комуністичного виховання, її формами та методами, її державними і громадськими інститутами.

Важливим для дослідників державної молодіжної політики в Україні, зокрема історії базових ювенальних законів, в інститутському матеріалі є підрозділ про такі головні поняття як «молодь», «молодіжна політика», «молодіжна робота», «соціальна адаптація молоді», «соціалізація молоді». Використовуючи поняття «соціальне становлення молодого покоління», автори документу звернули увагу на неоднозначність використання поняття «розвиток молоді». Згадувалося, що у період розробки перших проектів законів щодо молодіжного покоління в Україні вчені Українського науково-дослідного інституту проблем молоді зіткнулися «з сильним опором фахівців із державних структур, котрі поняття «адаптація» сприйняли лише на рівні використання його в біологічній науці – як пристосування» [1, с. 12]. У 1995 р. прихильники поняття «соціальна адаптація молоді» висловили таку думку: «...стосовно соціалізації особи таке поняття об'єктивно

може трактуватися як активне акумулювання молодого особою соціального досвіду, входження до якісно нових соціальних умов. На законодавчому рівні поняття «адаптація» так не вдалося закріпити» [1, с. 12]. Нагадаємо, що в Україні було прийнято закон «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні». Разом з тим, вже у наступному пункті матеріалів Українського науково-дослідного інституту проблем молоді говорилося про «прискорення процесу соціального розвитку молодого покоління». У документі було зазначено, що теза Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» про державну молодіжну політику як «пріоритетний і специфічний напрямок діяльності держави» з'явилася внаслідок того, що 40-сесія Генеральної Асамблеї ООН (1985 р.) визнала молодь однією з найуразливіших груп населення у світі та проголосила Міжнародний рік молоді.

Український науково-дослідний інститут проблем молоді у своїх матеріалах особливо підкреслював ту обставину, що перед науковою громадськістю постає проблема вивчення факторів соціальної невлаштованості молоді людини з метою їхнього прогнозування, «розробки превентивних заходів для реалізації в діяльності державних органів, громадських та інших організацій» [1, с. 14]. Думка про необхідність глибокої практичної спрямованості наукових розробок про молодь підкріплювалася наявністю наукових проєктів, які інститут розробив на замовлення Комісії Верховної Ради України у справах молоді, Кабінету Міністрів України, Міністерства України у справах молоді і спорту [1, с. 14–15]. Цілоком зрозуміло, що у документі говорилося про стан наукових досліджень з молодіжної проблематики, необхідність координації зусиль дослідників, фахівців, методологію та методику ювентології.

Виступ першого заступника Міністра України у справах молоді і спорту В. В. Барабаша в основному повторював основні положення двох попередніх аналітичних матеріалів, іноді, дослівно. На конференції його промова була першою, оскільки зазначені вище міністерські та інститутські документи не зачитувалися. У збірнику ж наявність повторів стала дуже помітною. Але була у тексті і додаткова інформація про плани на майбутнє. Молодіжний функціонер запропонував прийняти програму формування національної свідомості, патріотизму молоді, проєкт якої Український науково-дослідний інститут проблем молоді спільно з міністерством, за його словами, запропонували Кабінету Міністрів України. А ось державну програму «Молодь і дозвілля» він назвав як таку, що вже схвалена урядом України. Цей документ доповідач вважав за необхідне розвинути у «Державній програмі підтримки молоді у сфері її духовності та культурного розвитку» [1, с. 19–20].

У тексті виступу заступника голови Комісії Верховної Ради України з питань молоді, спорту і туризму народного депутата України В. Ф. Черепкова визнавалося, що «наявна правова база ще далеко не повністю регулює всі моменти життя та діяльності молодих громадян країни». «Вона ще недосконала, оскільки охоплює порівняно невелику кількість сфер становлення особистості, її громадянського виховання», – сказав парламентарій про прийняті за 5 років документи, які він сам достатньо високо оцінив [1, с. 21–22].

В. Ф. Черепков сформулював власне бачення концепції молодіжного законодавства України: воно повинно забезпечити «необхідний мінімум гарантованих прав кожному молодому громадянину у період його свідомого вступу в життя» (освіта, професійна підготовка, суспільно корисна діяльність) за рахунок бюджетних коштів; воно повинно сприяти розвитку ініціативи самої молоді, її підприємницької діяльності. Саме останній принцип було названо одним із ключових державної молодіжної політики в Україні. Народний депутат України показав наявність двох протилежних точок зору деяких державних діячів стосовно мо-

лоді: одні виступали взагалі проти будь-якої соціальної допомоги молоді, а інші, навпаки, стверджували про необхідність такої допомоги всій без винятку молоді.

Соціаліст В. Ф. Черепков, на відміну від авторів аналітичних матеріалів, уважав за доцільне високо оцінити радянський досвід підтримки молоді: «...у неодноразово обляяному й відкинутому соціалістичному суспільстві молодь була соціально захищена незрівнянно надійніше і міцніше» [1, с. 22]. У тексті його виступу є інформація про спроби комітету належним чином відобразити молодіжну політику в Програмі діяльності Кабінету Міністрів України.

Заступник Міністра Кабінету Міністрів України А. В. Толстоухов зазначив, що за наявності значної чисельності законів України та інших молодіжних нормативно-правових актів Україні бракує як необхідних наукових розробок, так і практичних кроків у поліпшенні соціального становища молоді. Саме у тексті його виступу йдеться про планові у Верховній Раді України перші парламентські слухання про становище молоді. Визнав він також і той факт, що багато законодавчих документів стосовно молоді не працюють. Серед найважливіших положень позиції А. В. Толстоухова було таке: «Молодіжна політика – то справа не лише якогось одного відомства. Проблеми молоді торкаються багатьох державних, громадських структур. Значить, є потреба в тому, щоб скоординувати зусилля усіх, хто причетний до практичних аспектів соціалізації молоді». Ним пропонувалося створити «якусь раду або координаційний комітет» при Президенті України або Кабінеті Міністрів України. Ця ідея втілюється у грудні того ж 1995 р. у вигляді Національної ради з питань молодіжної політики при Президенті України.

Директор Українського науково-дослідного інституту проблем молоді О. О. Яременко повідомив про завдання української ювентології, досвід роботи своєї установи, контакти з партнерами іноземних країн. Він запропонував узагалі не визначати нижню межу в понятті «молодь» [1, с. 25–26].

До збірника увійшли виступи українських та іноземних дослідників із питань ролі молоді, її освіти, підприємницького потенціалу, формування національної самосвідомості, молодіжного руху, соціального захисту і допомоги, соціальної роботи, девіантної поведінки, молодих сімей, політичного мислення тощо. Серед авторів були відомі науковці В. К. Криворученко (Росія), Г. Віллемс (Німеччина), П. Кваккельштейн (Нідерланди), У. Девід, М. Харрісон (Великобританія), Н. Г. Ничкало, С. І. Пірожков, В. Л. Осовський, М. Ф. Головатий, В. А. Головенько, О. А. Корнієвський, Ю. М. Якубова, Ю. Ж. Шайгородський, В. М. Бебик, О. М. Балакірева (Україна).

Рекомендації конференції були присвячені основним об'єктам та проблемам молоді. Окремо виділялося питання «молодь і держава, різні гілки влади, проблеми їх взаємодії». У документі необхідність розробки та здійснення принципово нової молодіжної політики держави, політичних партій, громадських організацій називалася однією з умов, що робили питання розробки та вдосконалення методології й методики вивчення молоді актуальним [1, с. 4]. Конференція запропонувала науковцям і фахівцям сконцентрувати зусилля на розробці національної програми «Молодь України».

Після 1995 р. наступив період, який відзначився зменшенням інтересу до подібних науково-практичних конференцій. Натомість прийшли «круглі столи», наукові читання в Українському інституті соціальних досліджень (пізніше – Державному інституті проблем сім'ї та молоді). Але вони не відрізнялися таким представництвом, їхні матеріали вже не видавалися. Із 1995 р. в Україні почали проводитися парламентські слухання про становище молоді. Вони стали тією трибуною, де обговорювалися молодіжні проблеми, але не замінили і не мали можливості замінити авторитетні науково-практичні конференції. На наш погляд, відхід від традиції проведення конференцій був тісно пов'язаний з багаточисельни-

ми реорганізаціями молодіжного відомства та підпорядкованого йому науково-дослідного інституту.

Отже, науково-практичні конференції з молодіжної проблематики стали важливим фактором співпраці науковців і практиків у сфері соціального становлення та розвитку молоді. Їхні матеріали дають можливість висвітлити важливі сторінки історії формування державної молодіжної політики в Україні (прийняття ювенальних законів, програм, створення структур, пошук нових підходів, аналіз набутого досвіду тощо). Вони стали важливим джерелом історичної ювентології.

Бібліографічні посилання

1. Вивчення молоді на сучасному етапі: питання методології і методики : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 11–13 жовтня 1995 р. – К., 1996.
2. Матеріали засідання секції «Соціологія» міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми розвитку соціології на сучасному етапі (теоретичні і методичні питання)» та науково-практичної конференції «Молода сім'я у кризовому соціумі». – К., 1993.
3. Молодежная политика: опыт, проблемы, перспективы : материалы междунар. науч.-практ. конф.: у 2 ч. – К., 1992.
4. Проблеми соціального захисту молоді в умовах зміни соціально-економічних відносин : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – К., 1993.

Надійшла до редколегії 12.10.2010

УДК 303.09 (32)

М. А. Польовий

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПЕРСПЕКТИВИ НЕЛІНІЙНОГО МОДЕЛЮВАННЯ У ВИВЧЕННІ ПРОЦЕСІВ ПОЛІТИЧНОЇ ІСТОРІЇ

Окреслено основні риси нелінійного підходу до імітаційного моделювання. Оцінено перспективи застосування методів синергетики до моделювання процесів політичної історії.

Ключові слова: методи моделювання, нелінійність, хаос, синергетика, моделювання, політичний процес.

Очерчены основные черты нелинейного подхода к имитационному моделированию. Оценены перспективы применения методов синергетики для моделирования процессов политической истории.

Ключевые слова: методы моделирования, нелинейность, хаос, синергетика, моделирование, политический процесс.

The basic lines of nonlinear approach to simulation are outlined. The prospects of methods of synergetics application for simulating of political history processes are appraised.

Key words: simulation methods, non-linearity, chaos, synergetics, simulation, political process.

Загально визнано, що сучасна наука розвивається багато в чому завдяки поглибленню міждисциплінарних, міжпредметних зв'язків. Причому йдеться не лише про зв'язки у рамках окремо гуманітарної або природничої сфер пізнання. Нині спостерігається тенденція до взаємного перетину методів гуманітарного і природничого наукового пізнання. Причому особливо помітним є процес запози-